

УДК 001.08:338.24.01:159.9

Бех В.П. °

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доктор соціологічних наук, професор

Бех Ю.В. °

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доктор соціологічних наук, професор

Туленков М.В. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, доктор соціологічних наук, професор

МЕХАНІЗМИ СИСТЕМНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

У статті механізми системного мислення особистості аналізуються в контексті вчення про мислення людини на основі відповідних операцій, зокрема таких, як аналіз-синтез, абстрагування-узагальнення; аргументується, що в межах соціальної концепції інформаційної структури особистості відтворюється ланцюг перетворень за допомогою системи функціональних органів та внутрішньоособистих механізмів; системність мислення обґрунтовується як додаткова синтетична умова реалізації системного аналізу в рамках пропонованої моделі механізмів системного мислення, що базується на засадах і технологіях формування відповідної компетенції в процесі підготовки фахівців соціально-управлінського профілю.

Ключові слова: *особистість, мислення системне мислення, механізми системного мислення, аналіз-синтез, абстрагування, узагальнення, функціональний орган механізму системного мислення, простір, свідомість, самосвідомість, зверхсвідомість.*

МЕХАНИЗМЫ СИСТЕМНОГО МЫШЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ: СТРУКТУРНО- ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ КОНТЕКСТ

В статье механизмы системного мышления личности анализируются в контексте учения о мышлении человека на основе соответствующих операций, таких, как тест-синтез, абстрагирование-обобщения; аргументируется, что в рамках социальной концепции информационной структуры личности воспроизводится цепь преобразований с помощью системы функциональных органов и внутриличностных механизмов; системность мышления обосновывается

° © Бех В.П., 2019

° © Бех Ю.В., 2019

° ©Туленков М.В., 2019

как дополнительная синтетическая условие реализации системного анализа в рамках предлагаемой модели механизмов системного мышления, основанный на принципах и технологиях формирования соответствующей компетенции в процессе подготовки специалистов социально-управленческого профиля.

Ключевые слова: личность, мышление системное мышление, механизмы системного мышления, тест-синтез, абстрагирование, обобщение, функциональный орган механизма системного мышления, пространство, сознание, самосознание, зверхсвідомість

THE MECHANISMS OF SYSTEMIC THINKING OF PERSONALITY: STRUCTURAL-FUNCTIONAL CONTEXT

The mechanisms of personal systemic thinking under the context of the doctrine of human thinking on the basis of relevant operations, such as test synthesis, abstraction-generalizations are analyzed in the article. Argued that in the framework of the social concept of the informational structure of the personality, a chain of transformations is reproduced due to the help by a system of functional organs and internal mechanisms. The systemic thinking is proved as an additional synthetic condition for the implementation of system analysis within the framework of the proposed model of mechanisms of systemic thinking, which is based on the principles and technologies of formation of the corresponding competence in the process of the professional training of the specialists in social and managerial domain.

Key words: *personality, systemic thinking, systemic thinking mechanisms, test synthesis, abstraction, generalization, functional organ of the systemic thinking mechanism, space, consciousness, self-consciousness, supraconsciousness.*

Передусім зазначимо, що початок XXI ст. актуалізує процес переходу планетарної спільноти до функціонування в режимі *антропоцену*, що вимагає наявності системного мислення не тільки у майбутніх фахівців, але й у пересічних мешканців планети. Термін «антропоцен» знаменує виникнення нової епохи з високим рівнем людської активності, яка відіграватиме вирішальну роль у розвитку інформаційної спільноти як глобальної мережевої структури. Це говорить про те, що подальший розвиток світової цивілізації буде залежати в основному від активності людини, ніж від природних чинників. До такого переходу спонукають і глобальні суспільні трансформації, особливо в економічній сфері, яка все більше набуває нових ознак і організаційних форм під тиском заміни *принципу динамічної рівноваги* (що забезпечував гомеостаз соціальної системи) на *принцип стійкої нерівноважності* (що гарантує гомеорез даної системи). Водночас вихід духовного виробництва у XXI ст. на провідні позиції в життєдіяльності світової спільноти вимагає істотної перебудови системи професійною підготовки, яка б володіла здатністю формування системного світогляду та

креативного мислення у майбутніх фахівців, особливо, соціально-управлінського профілю.

Цей тренд, як показує аналіз, став настільки значимим для сучасного інформаційного соціуму, що Нобелівська премія з економіки у 2017 році була присуджена американському економісту Р.Талеру за створення поведінкової економіки, а в 2018 році - іншому американському економісту П.Ромеру за серію наукових робіт із використання когнітивного потенціалу людини в сфері економіки. Натомість аналіз планів підготовки фахівців у провідних університетах і навчальних центрах Європейського Союзу, США, Канади і Великої Британії вказує на стійку тенденцію (починаючи з 2000 року) до збільшення обсягу годин для тих дисциплін, які впливають на формування в студентів системного кругозору, світогляду та мислення. Це означає, що в сфері управління різноманітними соціальними та бізнес-процесами сучасні менеджери почали використовувати нейропроцеси в організації взаємодії серед персоналу компаній, як організаторів різних послуг, так і серед пересічних громадян, як споживачів даних послуг.

Варто підкреслити, що проблема оволодіння фахівцями з управління системним мисленням виникла ще в середині 1990-х рр. на противагу «кліповому мисленню», що формувало в людини сприйняття навколишнього світу не цілісно, а фрагментарно, як послідовність не пов'язаних між собою подій через короткі та яскраві образи. Вже тоді науковці та практики бізнес-менеджменту вказували на необхідність формування у фахівців соціально-управлінського профілю когнітивних компетенцій, які б ґрунтувались на креативності мислення та системності прийняття управлінських рішень. Це означає, що в системі вищої професійної освіти початку ХХІ ст. з'явилось відповідне соціальне замовлення, спрямоване на формування в системі професійної підготовки такої когнітивної компетенції особистості фахівця як системного мислення.

Аналіз спеціальної зарубіжної літератури також показує, що ідея західного інноваційного менеджменту була спрямована насамперед на формування в майбутніх спеціалістів стійких умінь і навичок організації колективного ухвалення управлінських рішень. Це ключове положення у поєднанні з активним залученням виконавців до прийняття управлінських рішень у межах організаційних формувань, що притаманне сучасному японському менеджменту, не тільки базується на засадах системного мислення, а й активно підтримується прихильниками в Європі та США.

Поряд із цим, у Доповіді Римського клубу за 2018 рік звертається особлива увага на формування в майбутніх фахівців нового інтегрального мислення, оскільки старий світ приречений, а новий світ є неминучий. «Інтегральне мислення, на думку членів даного клубу, здатне сприймати, організовувати, узгоджувати та поєднувати окремі фрагменти і, таким чином, досягати справжнього порозуміння оточуючої реальності. І в цій справі освіта має надавати такий комплексний погляд для тих, хто навчається незалежно від їх конкретних спеціалізацій. Причому кожна навчальна дисципліна має навчитись розглядати себе у світлі соціальної спільноти»[4].

Виходячи з цього **головною метою даної статті** є обґрунтування механізмів формування системного мислення особистості у фахівців соціально-управлінського профілю незалежно від сфери їх майбутньої професійної діяльності. Причому їхня креативність розглядається в межах даної статті як вкрай важлива, але другорядна по відношенню до системного мислення.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування механізмів формування системного мислення особистості передбачає насамперед уточнення змісту вихідних понять, а саме таких як «особистість», «системне мислення», «системне мислення особистості», «механізми системного мислення особистості» тощо. Що стосується поняття «*особистість*», то воно трактується нами у загальному соціально-філософському контексті, тобто як «цілісність, яка завдана природною і соціальною системою» [6]. Причому більш складнішою, на наш погляд, постає інтерпретація поняття «*системне мислення*». Якщо виходити з того, що *мислення* є атрибутивною функцією людини як біосоціальної істоти, яка за різних соціально-економічних і політичних умов набуває різної міри соціальності, то *системне мислення* слід сприймати як цілісне віддзеркалення певного об'єкта аналізу в свідомості особистості як соціального суб'єкта, тобто у голові людини.

З цього приводу відомий радянський дослідник С.Рубінштейн (1889-1960) підкреслював, що «правильне розуміння положення про мислення як процесу передбачає, що мислення розуміється «як діяльність» суб'єкта, що взаємодіє з об'єктивним світом. Мислення тому і є процесом, що воно є безперервною взаємодією людини з об'єктом, оскільки кожний акт думки не тільки змінює співвідношення суб'єкта і об'єкта, але й викликає зміну проблемної ситуації, а всяка зміна проблемної ситуації викликає подальший рух думки. Отже, вивчення процесу мислення є власне вивченням процесуального ходу і складу розумової діяльності людини, як її суб'єкта» [12, с.27].

Звідси випливає, що *системне мислення* є специфічним за своєю природою видом інформаційно-семантичної взаємодії соціального суб'єкта і об'єкта аналізу, призначеною для того, щоб фахівці могли гарантовано в будь-якій соціально-політичній чи економічній ситуації здійснювати системний аналіз складних проблем (або завдань) з метою знаходження оптимальних способів їх розв'язання. Це означає, що вони мають володіти специфічним способом наукового пізнання, який передбачає вивчення будь-якого складного об'єкта (явища, процесу) як сукупності певних елементів (частин, одиниць), об'єднаних за спільною ознакою чи призначенням. Для цього він має використовувати сукупність методологічних інструментів загальної теорії систем і системного підходу в аналітичній діяльності, в якій головними виступають аналіз і синтез, абстрагування і узагальнення.

Таким чином, концепт «*системне мислення особистості*» містить, як процес, з одного боку, цілісне віддзеркалення об'єкта аналізу в свідомості особистості суб'єкта, а з іншого боку, власно створений цим суб'єктом певний продукт – формалізований смисл явища, його повна або евристична модель. При цьому фахівці з управління повинні оволодіти типовими процедурами

системного аналізу, а саме: а) визначення мети і завдань дослідження; б) виокремлення об'єкта і предмета дослідження; в) збирання та оброблення інформації; г) виявлення структури об'єкта, описування його властивостей, умов існування; ґ) визначення цілей життєдіяльності об'єкта; д) побудова гіпотез про механізм функціонування об'єкта; е) дослідження об'єкта за допомогою моделей і неформальних методів; є) уточнення гіпотез про механізм функціонування об'єкта, корегування моделей; ж) розроблення рішень щодо управління системним об'єктом; з) прогнозування наслідків реалізації розроблених управлінських рішень, вибір найбільш раціональних для практичного втілення.

Але оскільки будь-яка система може розглядатись з різних позицій, то під час здійснення системного аналізу певного явища як системи суб'єкту пізнання важливо виокремити основний - системотвірний чинник (або параметр), який зумовлює цілісність і структурованість досліджуваної системи, а також зв'язує її як сукупність взаємопов'язаних елементів. Також слід зважати, що будь-яка система перебуває в певному середовищі, тож, аналізуючи її, слід осмислити й зовнішні системні відносини. Це є вкрай важливим, тому що *системний аналіз* застосовується в перебігу дослідження об'єктів (явищ, процесів) різної природи і складності, а також з метою пошуку оптимальних шляхів розв'язання політичних, правових, економічних, соціальних, демографічних, технічних та інших проблем. На основі результатів системно-аналітичної роботи обґрунтовуються та вдосконалюються управлінські рішення в різних сферах суспільного життя. До потенціалу даного аналізу вдаються, наприклад, розроблюючи системи національної безпеки, управління загальнодержавним, територіальним або місцевим розвитком, управління процесами гасіння лісових пожеж, ліквідації наслідків аварій чи катастроф, подолання соціальних конфліктів, кризових явищ в економіці чи політиці тощо [13]. Це говорить про те, що системне мислення особистості майбутнього фахівця з соціального управління має стати універсальною, багатоцільовою та постійно діючою властивістю не залежно від сфери та виду його професійної діяльності.

Також складним виявляється й визначення концепту «*механізм системного мислення особистості*», оскільки в даному разі постає проблема довести, як саме у голові особистості людини (фахівця) відбувається процес цілісного віддзеркалення природного чи соціального явища. Складність тут полягає не стільки у розумінні самого *механізму*, скільки у виділенні його спеціалізованих складових, тобто органів його структури. Причому термін «механізм» є доволі поширеним у соціально-гуманітарних науках, але його ключові ознаки й дотепер залишаються дискусійними. Тому визначаючи суть цього терміну звернімося до його трактовки академіком М.Моїсеєвим (1917-2000), який у своїй праці «Людина і ноосфера»(1990) пише: «вимовляючи слово «механізм», маємо на увазі деяку сукупність логічних зв'язків, процедуру змін, які є визначальними в тій чи іншій еволюціонуючій системі, що знаходиться в процесі свого розвитку» [9, с.43].

З'ясувавши суть поняття механізму перейдемо до визначення поняття «системне мислення», яке предметно опрацьовано С.Рубінштейном у праці «Про мислення та шляхи його дослідження»(1958). Вихідною установкою дослідження поняття «*мислення*» вчений вважає аналіз даного терміну у процесуальному контексті, тобто у якості діяльності особистості» [12]. Це означає, що процес мислення розгортається в часі та включає в себе такі фази (або етапи), як початок, протікання та завершення. Якщо під *системним мисленням* розуміти діяльність із вирішення проблем (чи завдань), то сама ця діяльність не є системним мисленням «у чистому вигляді», оскільки вона являє собою серію певних операцій, які є формальними згустками чужої думки, відтворюваними у вигляді «сліпих» навичок. Більше того, *мислення* є виявом активності соціального суб'єкта, спрямованим не стільки на відображення зовнішнього світу, скільки на відображення його мотивів і цілей. Мислення завжди є суб'єктивним явищем, навіть якщо воно правдиво відображає об'єктивну реальність. Водночас мислення як і будь-який психічний процес є продуктом розумової діяльності соціального суб'єкта шляхом опанування ним нових понять, знань чи моделей явищ, які віддзеркалюються особистістю людини.

Механізм мислення людини, таким чином, постійно «обробляє» загальне смислове поле планети і формує на цій основі власне індивідуальне поле смислів. При цьому особистість з рівним успіхом може або виявляти системне мислення, або відтворювати фрагментарне уявлення про конкретне явище. «Будь-який психічний факт, підкреслював С.Рубінштейн, є одночасно як частиною реальної дійсності, так і відображенням цієї дійсності. Саме в цьому полягає своєрідність психічного, яке, з одного боку, є реальною стороною буття, а з іншого боку, його відображенням, тобто єдністю реального та ідеального» [11]. Як бачимо, мислення реалізується на межі смислового поля планети і смислового поля особистості людини, завдяки наявності семантичного матеріалу (архетипів, міфів, смислів, знання, інформації), що знаходиться одночасно у об'єктивованій та суб'єктивованій формах. Ці дві форми буття одного й того ж самого семантичного матеріалу мають можливість вступати у взаємодію між собою. Завдяки цьому мисляча людина постійно збагачує новими смислами не тільки свій інтелектуальний потенціал, але й підвалини всесвіту шляхом створення нових смислів.

Слід зазначити, що в концепції С.Рубінштейна мисленнєвий процес і механізми його перетворення здійснюється людиною шляхом переживань. З цього приводу вчений підкреслює, що «характеристика мислення як процесу була б беззмістовною, якщо не визначити в чому ж саме полягає цей процес. Адже процес мислення - це перш за все аналіз і синтез того, що виокремлює аналіз, а потім - абстрагування та узагальнення того, що є похідними від аналізу та синтезу. Закономірності цих процесів у їхньому взаємовідношенні один з одним – суть основних внутрішніх закономірностей мислення» [12, с.28]. Виходячи з цього стає цілковито очевидним, що відтворення механізмів мислення означає подання складу мисленевого процесу шляхом характеристики процесів аналізу і синтезу, абстрагування і узагальнення.

Водночас вийти на рівень системного розуміння механізмів мислення можна тільки шляхом виокремлення специфічних функціональних підструктур у структурі біологічного організму людини. Саме такі функціональні підструктури структури особистості, не тільки утворюють морфологічне тіло соціального механізму, але й забезпечують саморух смислів (знань) у процесі мисленевої внутрішньої діяльності людини.

Отже, на основі закономірностей морфогенезу в людському організмі визріває та функціонує система специфічних функціональних підструктур, яка організує життєдіяльність особистості як живої розумної істоти. У цих підструктурах виникають, відтворюються та функціонують оригінальні інформаційні елементи, які отримали назву функціональних органів. Вони виникають на базі анатомо-морфологічних органів людини під визначальним впливом її діяльності та спілкування. Відомий дослідник Е.Іл'єнков з цього приводу наголошував, що «в міру того, як органи тіла людини починають перетворюватись на органи людської життєдіяльності, виникає й сама особистість як індивідуальна сукупність людських функціональних органів. У цьому сенсі процес виникнення особистості виступає як процес перетворення біологічно завданого матеріалу силами соціальної дійсності, що існує до, зовні та абсолютно незалежно від цього матеріалу» [8, с.397].

Про варіативність такої супербіосоціальної системи, а також про складність відтворення системи функціональних елементів в структурі людського організму свідчить і той факт, що в геномі нервових клітин, за даними академіка М. Амосова (1913-2002), міститься понад 100 тисяч генів, а в корі головного мозку – десять в десятому ступені нейронів, десять в одинадцятому або десять в дванадцятому ступені зв'язків, що обіцяють незорю кількість ансамблів – моделей, із яких природним чином виникають функціональні органи [1, с.34].

Варто також зазначити, що основною причиною породження функціональних органів в структурі особистості людини є насамперед дія. Причому суть дії функціональних органів людини полягає в якісному перетворенні інформації про зовнішній об'єкт, яка циркулює від однієї підструктури особистості до іншої, тобто рухається від входу в ній до виходу. Це вказує на життєдіяльність підструктур людської особистості, як системи функціональних органів, або як системи внутрішньоособистих механізмів. Останні є нічим іншим як певним чином організованим і впорядкованим взаємоперетворенням елементів смислового поля особистості в структурі людського організму. Суть цих перетворень полягає в тому, що зовнішній елемент, який не належить певній підструктурі особистості, перетворюється на внутрішній елемент, на основі якого виникає суто внутрішній продукт, характерний тільки для певної підструктури, з нього формується продукт, який не тільки виходить за межі даної підструктури, але й отримує поза нею «самостійне» життя» [10, с.273-277].

Це є принциповим моментом для пояснення дії механізмів системного мислення, в якому кожний елемент морфологічної структури особистості людини одночасно пов'язаний з кількома іншими елементами, а зв'язок між ними не має визначеного лінійного характеру. Тут поле дії механізмів

зумовлене детермінацією особливого роду – так званою детермінацією вільної причинності, що надає можливість закріпити операції внутрішньої мисленевої діяльності за специфічними просторовими зонами (свідомості, самосвідомості та зверхсвідомості) логічного блоку структури особистості, яким відповідають конкретні мисленеві операції людини, а саме: аналіз-синтез, абстрагування-узагальнення. Це дає підстави для побудови евристичної моделі механізмів системного мислення людини (див. рис.1), яка базується на наступному алгоритмі: у зовнішньому середовищі (проблемна ситуація) - у свідомості (аналіз-синтез); у самосвідомості (абстрагування) – у зверхсвідомості (узагальнення); у зовнішньому середовищі (продукт системного аналізу, тобто новий смисл або абстракта модель явища).

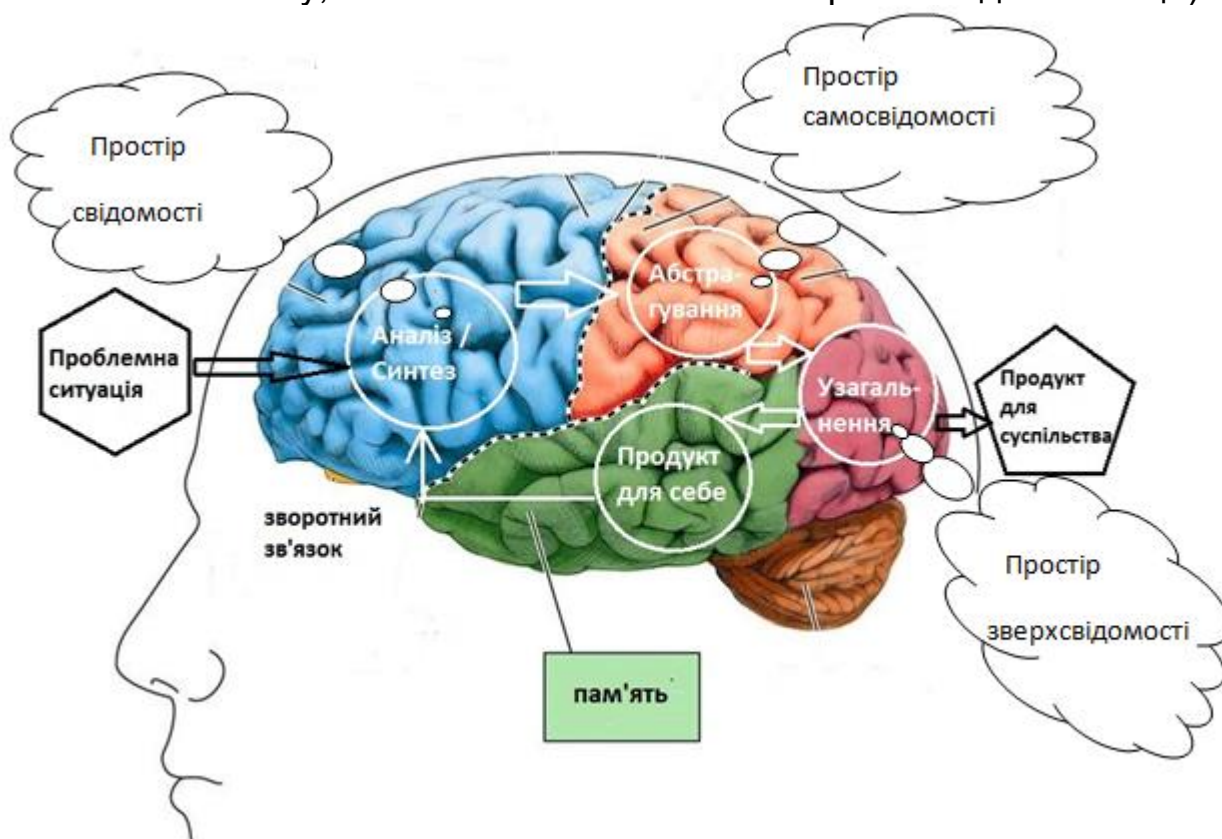

Рисунок 1- Евристична модель механізму системного мислення особистості

Слід підкреслити, що дія поданого (на рис.1) механізму ґрунтується на активній участі усіх складових біосоціального організму людини. У семантичну взаємодію вступають структури і підструктури дологічного і логічного блоку, а усі наявні функціональні органи особистості та дванадцять внутрішньоособистих механізмів, які утворюють чотири специфічних організаційних рівня у структурі організму людини. Так, операція аналіз-синтез реалізується у площині дії свідомості особистості людини з використанням таких функціональних органів як відчуття, уявлення, знання, ціннісні орієнтації. Усі вони разом складають механізм збудження особистості кінцевим продуктом якого є світогляд людини, а тригером –

функціональний орган уявлення. Уявлення, як функціональний орган особистості людини, був предметно описаний класиком соціології Е. Дюркгеймом (1858-1917), який вважав, що «уявлення насправді – не простий образ дійсності, не інертна тінь речей; це та сила, що піднімає навколо себе цілий вихор органічних і психічних явищ. Нервовий струм, що супроводжує утворення ідей, проходить не тільки центрами кори навколо точки, де він зародився, і переходить з одного зчеплення в інше, але й відображається в рухових центрах, де викликає рух, в чутливих центрах, де пробуджує образи, часом викликає початок ілюзії і може торкнутися навіть вегетативних функцій» [5, с. 96-97].

Натомість саморух *механізму системного мислення* починається з операції аналізу – синтезу, оскільки інформація про реальний об'єкт уваги людини переводиться із реального стану в ідеальний. Аналіз виконує першу - реальну частину акту освоєння об'єкту, а синтез – другу частину даного акту в його ідеальній формі. При цьому аналіз відбувається у зовнішньому напрямі, тобто від проблемної ситуації до усвідомлення її особистістю. У той час як синтез – це операція усвідомлення результатів первинного аналізу або сприйняття особистістю проблемної ситуації, тобто синтез як-би привласнює проблемну ситуацію, надаючи їй іманентної форми.

На *другому етапі* системного мислення все, що було синтезовано у просторі свідомості людини поступає у простір її *самосвідомості*, яка є глибинним і чітко індивідуалізованим процесом. Тут продукт першої стадії мислення перетворюється в нову форму об'єкта, який на основі *абстрагування* ідеалізується та набуває рафінованого виду, позбавляючись випадкових рис мутаційного походження. Операція абстрагування, таким чином, забезпечує дією механізму системного мислення у просторі, що обслуговується самосвідомістю особистості людини. Тут задіяні такі функціональні органи особистості як інтуїція, мотиви, ідеали, воля, що переслідують формування мети системного аналізу об'єкту. Разом ці функціональні органи складають внутрішньоособистий *механізм цілеутворення*, тобто не цілепокладання для інших, а цілеутворення для себе. Саме в ході організації та виконання операції абстрагування закладається характер майбутнього продукту системного мислення. Абстракція як форма аналізу умов задачі системного мислення здійснюється через синтетичний акт їх співвідношення з вимогами на основі чого власне й визначається шлях, напрям у якому має рухатись аналіз. Як бачимо, абстракція виступає сходинкою до уявного відновлення конкретного [12, с. 32-37].

На *третьому етапі* системного мислення операція *узагальнення* реалізується у площині дії механізмів мислення, що знаходяться у просторі зверхсвідомості особистості людини. Цей простір насичений такими функціональними органами структури особистості, як емоції, образи, сутнісні сили, переконання та сенс життя особистості людини. Разом ці функціональні органи утворюють внутрішньоособистий *механізм смислопородження* з кінцевим продуктом сенсу життя особистості людини. «Узагальнення, як і абстракція, на двох крайніх полюсах процесу пізнання виступає в чітко

помітних формах: у вигляді генералізації та власне самого узагальнення - понятійного, необхідно пов'язаного зі словом як умовою і формою свого існування» [12, с. 41].

Таким чином, після завершення акту системно-мисленевої діяльності з'являється її продукт, який так би мовити виходить на ззовні і постає перед нами: *по-перше*, як нове поняття, або новий смисл, а *по-друге*, як новий образ, або абстрактна модель певної системи, що формувалась на основі механізмів системного мислення особистості. Зазвичай результатом системного аналізу є концептуальна система, структурно-логічна схема чи *модель*, що використовується для осмислення, опису та можливої оптимізації елементів реальної системи. При цьому, залежно від дослідницьких завдань і методологічних процедур, двоє і більше дослідників, що вивчають одне і теж явище, з використанням механізму системного мислення, можуть давати продукти, що різняться за своїм змістом і формою. Це можна пояснити тим, що існує декілька видів системного аналізу, а саме: а) системно-компонентний — вивчає склад системи та виокремлює компоненти, взаємодія котрих зумовлює наявність у системи тих чи тих характеристик; б) системно-структурний — досліджує внутрішні зв'язки та взаємодію елементів системи; в) системно-функціональний — виявляє інформаційно-функціональні залежності на різних рівнях: між компонентами системи, між компонентами і системою в цілому, між системою в цілому та іншою системою, до складу якої вона входить; г) системно-інтегративний — описує властивості системи в цілому, котрі не притаманні її окремим компонентам; ґ) системно-комунікаційний — вивчає взаємодію системи з навколишнім середовищем; д) системно-історичний, який досліджує ретроспективу та перспективу розвитку системи, розглядає її в процесі виникнення, становлення, функціонування та розвитку.

Запропонована для обговорення модель механізму системного мислення особистості людини являє собою інтегровану та органічну систему, у якій системність артикулюється у *двох аспектах*: 1) як системно-мисленеве відтворення людиною зовнішнього об'єкту або явища, що перевіряється шляхом порівняння реального об'єкта з ідеальною моделлю, створеною людиною та закріпленою нею в новому понятті чи абстрактній схемі; 2) як системно-мисленева діяльність людини, тобто, як системний саморух структур її внутрішньої діяльності, коли вхідний сигнал, який несе сенс об'єктивованої фенотипічної інформації перетворюється на певний кінцевий продукт, у якому матеріалізована інформація, виготовлена чи суб'єктивована конкретною людиною.

Водночас запропонована модель, на відміну від концептів системного мислення інших дослідників, має такі переваги: *по-перше*, вона «прив'язана» до біосоціального тіла людини як загальна структура її системного мислення; *по-друге*, системно-мисленеві операції, тобто акти внутрішньої діяльності людини «накладені» на реальні морфологічні структури мозку людини; *по-третьє*, «виписаний» функціонал кожної специфічної підструктури мозку людини обробляє наявну інформацію про реальний стан досліджуваного об'єкта (або явища); *по-четверте*, операції системного мислення

особистості: аналіз-синтез і абстрагування-узагальнення лежать в основі механізмів системно-мисленевого перетворення інформації про досліджуваний об'єкт на ідеальну модель даного об'єкта-системи; *по-п'яте*, механізми системного мислення особистості інтегрують взаємодію всієї системи підструктур, функціональних органів і внутрішньоособистих механізмів людини як біосоціальної істоти; *по-шосте*, порівняння реального об'єкта з його ідеальною моделлю дає підстави для визначення характеру системного мислення конкретної особистості, оскільки при співпадінні реальної та ідеальної структур можна стверджувати про системність, а в протилежному випадку про несистемність мислення даної особистості.

Висновки. Результати аналізу системно-мисленевої діяльності особистості підводять до висновку, що процес формування системного світогляду у майбутніх фахівців соціально-управлінського профілю, в основі якого лежать механізми системного мислення, має базуватись, з одного боку, на опануванні концептуальних засад загальної теорії систем і системної методології, а з іншого, - доповнюватись потужною практичною підготовкою з використання системного аналізу у перебігу вивчення складних об'єктів, явищ і процесів різної природи. Це, на наш погляд, сприятиме закріпленню у майбутніх спеціалістів умінь і навичок системного мислення та системного аналізу, які з набуттям практичного досвіду матеріалізується у сталий алгоритм їхньої системно-аналітичної діяльності, тобто постане механізмом їх системного мислення і дії.

Поряд із цим, основним завданням наукових розвідок у соціально-гуманітарній сфері має стати вивчення закономірностей і механізмів системного мислення фахівців розумової діяльності, особливо при створенні інноваційних організаційних структур, впровадженні партисипативних методів управлінського впливу і технологій прийняття оптимальних управлінських рішень в умовах ресурсної обмеженості та невизначеності зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Амосов Н. М. Разум, человек, общество, будущее / Н.М.Амосов. – К. : Изд-во «Байда», 1994. -186 с.
2. Афанасьев В.Г. Системность и общество /В.Г.Афанасьев.- М.:Политиздат,1980.- 368с.
3. Бех В. П.Человек и Вселенная: когнитивный анализ: моногр. /В.П.Бех.- Запорожье: Просвита, 2004.- 148 с.
4. Бех Ю. В. Саморозгортання соціального світу: моногр./В.П.Бех.- К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. -248 с.
5. Доклад Римского клуба 2018. Глава 3.18: «Грамотность в отношении будущего». URL : <https://habr.com/ru/ company/ philtech /blog/374999/> (дата звернення: 02.12.2019)
6. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии/Э. Дюркгейм .- М. : Наука, 1991.- 575 с.
7. Енциклопедія освіти. –К.:Вид-во Юрінком- Інтер, 2008.- 1040 с.

8. Зинченко В. П., Моргунев Е. Б. Человек развивающийся. Очерки российской психологии /В.П.Зинченко, Е.Б.Моргунев.- М. : Тривола, 1994.- 304 с.
9. Ильенков Э. В. Философия и культура /Э. В.Ильенков.- М. : Политиздат, 1991.- 464 с.
10. Моисеев Н. Н. Человек и ноосфера /Н.Н.Моисеев .- М.: Изд-во Молодая гвардия, 1990.- 351 с.
11. Особистість у вирі планетарного світу : моногр. / за наук. ред. В. П. Беха.- К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019.- 653 с.
12. [Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии.](http://psylib.org.ua/books/rubin01/index.htm) URL: <http://psylib.org.ua/books/rubin01/index.htm>. (дата звернення: 02.12.2019)
13. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования /С.М.Рубинштейн.- М.: Изд-во АН СССР, 1958.- 147 с.
14. Системний аналіз сталого розвитку /за заг. ред. В.П. Беха, М.В. Туленкова. –К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015.- 512 с.

References:

- Amosov N. M. Razum, chelovek, obshhestvo, budushhee / N.M.Amosov. – K. : Izd-vo «Bajda», 1994. -186 s.
2. Afanas`ev V.G. Sistemnost` i obshhestvo /V.G.Afanas`ev.- M.:Politizdat,1980.- 368s.
  3. Bekh V. P.Chelovek i Vselennaya: kognitivny`j analiz: monogr. /V.P.Bekh.- Zaporozh`e: Prosvita, 2004.- 148 s.
  4. Bekh Yu. V. Samorozgotannya soczi`al`nogo svi`tu: monogr./V.P.Bekh.- K.: Vid-vo NPU i`meni` M.P. Dragomanova, 2007. -248 s.
  5. Doklad Rimskogo kluba 2018. Glava 3.18: «Gramotnost` v otnoshenii budushhego». URL : <https://habr.com/ru/company/philtech/blog/374999/> (data zvernennya: 02.12.2019)
  6. Dyurkgejm E`. O razdelenii obshhestvennogo truda. Metod socziologii/E`. Dyurkgejm .- M. : Nauka, 1991.- 575 s.
  7. Encziklopedi`ya osviti. –K.:Vid-vo Yuri`nkomi`nter, 2008.- 1040 s.
  8. Zinchenko V. P., Morgunov E. B. Chelovek razvivayushhijsya. Ocherki rossijskoj psikhologii /V.P.Zinchenko, E.B,Morgunov.- M. : Trivola, 1994.- 304 s.
  9. Il`enkov E`. V. Filosofiya i kul`tura /E`. V.Il`enkov.- M. : Politizdat, 1991.- 464 s.
  10. Moiseev N. N. Chelovek i noosfera /N.N.Mojseev .- M.: Izd-vo Molodaya gvardiya, 1990.- 351 s.
  11. Osoyb`stist` u vy`ri planetarnogo svitu : monogr. / za nauk. red. V. P. Bexa.- K. : Vy`d-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2019.- 653 s.
  12. Rubinshtejn S. L. Osnovy` obshhej psikhologii. URL: <http://psylib.org.ua/books/rubin01/index.htm>. (data zvernennya: 02.12.2019)
  13. Rubinshtejn S.L. O my`shlenii i putyakh ego issledovaniya /S.M.Rubinshtejn.- M.: Izd-vo AN SSSR, 1958.- 147 s.
  14. Sistemnij anali`z stalogo rozvitku /za zag. red. V.P. Bekha, M.V. Tulenkova. –K.: Vid-vo NPU i`meni` M.P.Dragomanova, 2015.- 512 s.

Отримано 14.12.2019